

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра археології та етнології України

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: **«Весільна обрядовість українців Одещини
кінця XIX – початку XXI століття: традиції та інновації»**

**«Wedding rites of Ukrainians of Odessa region
at the end of 19th – the beginning of the 21st century: traditions and innovations»**

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Ткаченко Оксана Олександрівна

Керівник к.і.н., доц. Петрова Н.О. _____

Рецензент к.і.н. Кожолянко О.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ___ від _____ 2020 р.

Завідувач кафедри

_____ СМИНТИНА О.В.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № ___ від _____ 2020 р.

Оцінка _____/_____/_____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____ ГРЕБЦОВА І.С.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Одеса – 2020

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Весільна обрядовість в джерелах та дослідженнях науковців	6
Розділ 2. Весілля українців Одещини кінця XIX – початку XX ст.	14
2.1. Дошлюбні відносини	14
2.2. Передвесільні обрядодії	17
2.3. Власне весільні обрядодії	20
2.4. Післявесільні обрядодії	35
Розділ 3. Весілля українців кінця XX – початку XXI ст.: трансформація та новації на прикладі смт. Любашівка	37
Висновки	47
Список джерел та літератури	49
Додатки	1

ВСТУП

Українська традиційна сімейна обрядова культура складається з обрядів переходу, які в свою чергу позначають зміну соціального статусу у родині та громаді. В цій роботі буде проведена спроба дослідити один з таких обрядів переходу, а саме українське традиційне весілля. Яке має складну та багатоскладову систему обрядів.

Традиційна весільна обрядовість входить до циклу обрядів переходу. Традиційно весілля не вважається щасливою подією в житті людини, тому що один рід втрачає свого представника, а інший – набуває, але чи буде щасливим подружнє життя, ніхто не знає.

Актуальність мого дослідження. На сьогодні тема є актуальною, бо за останні десятиліття традиційна українська культура стає більш популяризованою в контексті відтворення різноманітних традиційних свят, особливо весілля. Створюються різноманітні етно-культурні центри, розвивається етнотуризм, і на ряду з цим, багато молодят надають перевагу святкуванню весілля у традиційному стилі, або з окремими елементами відтворення весілля з урахуванням регіональних традицій.

Але, все ж таки, традиційна українська обрядовість та атрибутика у значній мірі трансформувалась, тому ця тема потребує більш глибокого дослідження, особливо в період нашого часу.

Мета і завдання. Спробувати дослідити традиції та інновації обрядів весільної обрядовості. Для досягнення мети необхідно **виконання завдань**:

- Описати дошлюбне спілкування молоді Одещини наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.
- Проаналізувати дослідження з проблематики українського весілля Одещини.
- Доповнити наявну джерельну базу матеріалами власних польових досліджень.

- Спробувати дослідити передвесільний, власневесільний та післявесільний обряди.
- Прослідити трансформаційний процес та регрес весільної обрядовості українців кінця XX – початку XXI ст. на прикладі смт. Любашівка.
- Відстежити модернізацію та нововведення в весільних обрядах.

Об'єктом мого дослідження є весільний ритуал: передвесільний, власневесільний та післявесільний цикли північної частини Одеської області.

Предметом дослідження є зміни, а саме трансформація та інновації, яких зазнала весільна обрядовість українців регіону.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють кінець XIX – початок XXI ст.

Територіальні межі окреслюємо північною частиною Одеської області, а саме населеними пунктами: Баштанків Кодимського р-ну, Будає Кодимського р-ну, Івашків Кодимського р-ну, Шевченкове Кілійського р-ну, Мирне Кілійського р-ну, Руськоіванівка Білгород-Дністровського р-ну, Тарасівці Первомайського р-ну, Бобрик Любашівського р-ну, Гвоздавка Любашівського р-ну, Ясеново Любашівського р-ну, Познанка Любашівського р-ну, смт. Любашівка, Сичавка Комінтернівського р-ну, смт. Нові Біляри Комінтернівський р-н, Григорівка Комінтернівського р-ну, Тарасівці (Первомайський р-н, Одеська область).

Методи дослідження:

- У роботі було використано історичний метод, який базувався на вивченні письмових джерел, які щодо нашої теми представлені зокрема записами етнографічних досліджень, які переважно опубліковані дослідниками.
- Історико-порівняльний метод та метод структурного аналізу, який складався з сукупності дослідницьких методів, технічних прийомів та засобів отримання та аналізу інформації. За допомогою цих методів ми (як вже було визначено іншими дослідниками) зробили спробу відтворити структуру та зміст весільного ритуалу.

- Метод польового дослідження який дозволив проаналізувати весільні обряди, опираючись на прямих їх учасників та їх спогади про деталі проведення ритуальних дій. Особисто нами були проведені дослідження в Одеській області Любашівського району, а саме: смт. Любашівка, с. Гвоздавка – I, с. Ясеново – I, с. Ясеново – II, с. Познанка.

- Метод систематизації – нами було систематизовано інформацію етнографічних матеріалів, фото - та – відео- матеріали весільної обрядовості.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку джерел та літератури з додатками.

У вступі зазначається актуальність теми, мети і завдань з поставленими питаннями до роботи, вказано об'єкт та предмет дослідження, їх хронологічні й територіальні рамки, вказані методи дослідження.

Перший розділ присвячений дослідженню традиційного українського весілля кінця XIX – початку XX ст. за матеріалами науковців.

Другий розділ вміщає у собі етапи традиційного українського весілля, та описано передвесільний, власневесільний та післявесільний цикли українців Одещини кінця XIX – середина XX ст.

У третьому розділі була спроба дослідити процеси трансформації в традиційній весільній обрядовості українців кінця XX – початку XXI ст. на прикладі смт. Любашівки Одеської області.

ВИСНОВКИ

В бакалаврській роботі була здійснена спроба дослідити структуру, традиційну весільну обрядовість українців північної та центральної Одещини кінця XIX – початку XXI ст.

Ця тема добре досліджена істориками-етнографами Борисенко В. К. яка систематизувала та дослідила українську обрядовість в цілому, та Кушніром В. Г., Петровою Н. О. та іншими які досліджували традиційну весільну обрядовість північних районів Одещини.

Обрані нами хронологічні межі, включають в себе також радянський період. Питаннями весільної обрядовості українців у цей проміжок часу займалися такі дослідники як: Борисенко В. К., Петрова Н. О., Кушнір В. Г. Вище зазначені автори присвятили ряд своїх наукових праць саме весільним обрядодіям даного проміжку часу, аби виявити трансформаційні процеси безпосередньо у циклах традиційної весільної обрядовості українців через призму ментальних перероджень, які стали наслідком кардинальних соціально-політичних змін у житті українців. Процеси регресії трансформації та запозичення, на сьогодні ще не являються кінцевими, тому потребують більш детального вивчення та систематизації на основі матеріальної, нематеріальної культури та польових досліджень. Особливу увагу привертають польові матеріали зібрані на Одещині. Проаналізувавши та систематизувавши деякі з них, можна дійти до певного висновку, а саме, що передвесільний цикл зазнав значних змін, які відображаються у відсутності багатьох етапів, а саме договір, розвідка, барвінковий обряд. В наслідок чого можна простежити зміни у ментальності, що несе за собою спрощення підготовки до шлюбу та зміну відношення до цього етапу переходу.

Неабияким цінним джерелом в даному дослідженні слугують фото-та відео- матеріали зібрані з домашніх архівів респондентів. Провівши візуальний аналіз, можна чітко простежити зміни в атрибутиці українського традиційного

весілля. В свою чергу це відображається у способі перев'язування рушника, який і свою чергу мав декілька варіантів перев'язування в залежності від соціального статусу молодят, бо з приходом радянської влади з'явилося таке поняття як розлучення, тому всі атрибути які були пов'язанні з цнотою та порядністю втрачають свою актуальність. Наступним атрибутом, що зазнав змін є вінок нареченої, який вже не ніс сакрального навантаження. Також втрачається і інші обереги, такі як вишивка на весільному вбранні нареченої та фартух, який ніс функцію оберегу дітородних органів. Проаналізувавши ці зміни, то можна зробити висновок, що трансформація такого роду скоріш за все пов'язана з модою та бажанням мешканців сільської громади перейти у громаду міської місцевості. Каталізатором цих міграційних процесів були певні історичні події та соціокультурні зміни у житті українців.

Зміни простежуються також і у реєстрації шлюбу. Безпосередньо узаконення шлюбу за свідченнями респондентів відбувалося не церквою, а адміністративним органом, що знов таки є наслідком радянського режиму, що автоматично зменшив вплив морально-етичних норм на цю обрядодію. Проте ці норми у середині ХХ століття ще мають вплив на дошлюбні відносини.

Систематизувавши польові матеріали новітнього проміжку часу, чітко простежується регрес майже усього власневесільного та післявесільного циклів. Проте у світі останніх політичних подій, які спровокували неабиякий інтерес до відродження національної свідомості та бажання українців відтворювати традиційну культуру, ми бачимо поступове відходження від популярної на початку ХХІ століття, тенденції проведення весілля у європейському стилі до традиційного українського весілля.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Респонденти

1. Гвоздик Антоніна Іванівна, 1968 р.н., смт. Любашівка Любашівського р-ну Одеської області.
2. Дудар Тамарі Олександрівна, 1940 р.н., с. Йосипівка Фрунзівського р-ну Одеської області.
3. Коваленко Ганна Михайлівна, 1946 р.н., с. Ясеново – II Любашівського р-ну Одеської області.
4. Коваленко Іван Власович, 1936 р.н., с. Ясеново – II Любашівського р-ну Одеської області.
5. Майдан Людмила Іванівна, 1966 р.н., с. Ясеново – II Любашівського р-ну Одеської області.
6. Майдигов Григорій Никифорович, 1959 р.н., смт. Любашівка Любашівського р-ну Одеської області.
7. Пінчук Марії Михайлівни, 03.07.1927 р.н., с. Кінецьполь Первомайського р-ну Миколаївської області.
8. Сідорченко Вадим Сергійович, 1953 р.н., смт. Любашівка Любашівського р-ну Одеської області.
9. Суботовська Марія Михайлівна, 1948 р.н., с. Гвоздавка – I Любашівського р-ну Одеської області.
10. Ткаченко Алла Іванівна, 1983 р.н., смт Любашівка Любашівського р-ну Одеської області.
11. Устименко Лідії Іванівни, 14.08.1931 р.н., с. Познанка Любашівського р-ну Одеської області.

Опубліковані джерела

12. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про утворення Комісії по радянських традиціях, святах та обрядах». URL: [http:// document.ua/pro-utvorennia-komisii-po-radianskih-tradiciihsvjatah-ta-o-doc131396.html](http://document.ua/pro-utvorennia-komisii-po-radianskih-tradiciihsvjatah-ta-o-doc131396.html)- (дата звернення: 22.05.2020).

Література

13. Андріївські вечорниці, як українці відзначали. URL: <https://learning.ua/blog/201912/andriivski-vechornytsi-iak-ukraintsi-vidznachaly-sviato-kalyty/> (дата звернення: 10.05.2020).
14. Антонова Є. І. На весілля з рушниками (традиції і сучасність). Донецьк: Донбас, 2011. 144 с.
15. Боплан Г. Л. Опис України. Львів: НВП «Мета», 1998. 180 с.
16. Борисенко В. К. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХІХ століття. Київ: ІМФЕ, 2016. 337с.
17. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні: історико-етнографічне дослідження. Київ: Наукова думка, 1988. 192 с.
18. Борисенко В. Нова весільна обрядовість у сучасному селі: на матеріалах південно-східних районів України. Київ: Наукова думка, 1979. 132 с.
19. Боряк О. О. Барвінковий обряд ("вінкоплетини") // Енциклопедія історії України: Україна – Українці. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2018. С. 344.
20. Весільна обрядовість у часі і просторі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Одеські етнографічні читання». Одеса: вид-во КП ОМД, 2010, 384 с.
21. Весілля : у 2 кн. / упоряд. текстів, прим.: М.М. Шубравської; нот. матеріал упоряд.: О.А. Правдюк. Київ: Наукова думка, 1970. Кн. 2. 478 с.
22. Весільний рушник, традиції, значення, повір'я. URL: <https://etnodim.com.ua/ua/ua-tsikava-informatsiya/157-ua-vesilnyu-rushnyk/> (дата звернення: 21.05.2020).
23. Весільні пісні: народна творчість / упоряд., авт. вступ. ст. та примітки М. М. Шубравська; ред. І.П. Березовський. Київ: Дніпро, 1988. 476 с.

24. Весільні обряди Одеської області URL: <https://mlcn.livejournal.com/252577.html> (дата звернення: 20.05.2020).
25. Вовк Хв. Шлюбний ритуал та обряди на Україні // Студії з української етнографії та антропології. Прага, 1926. С. 215-337.
26. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. Харків : Фоліо, 2005. 508 с.
27. Дмитрюк В. В. Весільна фотографія як етнографічне джерело: на прикладі сімейних фотоальбомів мешканців Одеської області // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1119. – Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки». – Вип. 18. – С. 79-86.
28. Дучинский Н. Свадебные обряды в Ольгопольском уезде Подольской губернии // Живая старина. СПб, 1896. Вып. III. Год шести. С. 501-522
29. Жирик У., Пікуш О. Лексична семантика предметів і реалій весільного обряду. URL: file:///C:/Users/777/Downloads/Mir_2012_1_30.pdf (дата звернення: 18.05.2020).
30. Здоровега Н. І. Нариси народної обрядовості на Україні. АН УРСР, Державний музей етнографії та художнього промислу. К. : Наукова думка, 1974. 162 с.
31. Еволюція весільної сукні. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cul42745952> (дата звернення: 20.05.2020).
32. Енциклопедія історії України - Том 1 - 9 (А - С). URL: https://archive.org/stream/11_2018#page/n337/mode/2up.Pdf (дата звернення: 17.05.2020).
33. Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу: історико-етнографічний нарис. Київ : Наукова думка, 1966. 198 с.
34. Курочкін О. В. До історії сватання на Україні // Народна творчість та етнографія. 1971. № 4. 227 с.

35. Кушнір В., Петрова Н. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20-80-і рр. ХХ ст.). Одеса : Гермес, 2008. 256 с.
36. Лозинський І. І. Українське весілля. Київ : Наукова думка, 1992. 175 с.
37. Петрова Н. Обряди передвесільного циклу: за матеріалами етнографічних досліджень українського населення Одещини // Археология и этнология Восточной Европы: материалы и исследования. Одеса, 1997. Т. 1. С. 335-343.
38. Петрова Н. Барвінок у весільній обрядовості українців Одещини // Краєзнавчий вісник. Серія «Наш край. Історія». 2007-2008. № 1 (27). С. 45-49.
39. Пономарьов А. Сімейні звичаї та обряди. К., 1998. URL <https://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=448> (дата звернення 26.05.2020.)
40. Прислів'я про хліб. URL: <http://dovidka.biz.ua/prisliv-ya-pro-hlib/> (дата звернення: 19.05.2020).
41. Рупняк Л. Благослови, мати, віночок вдягати. URL: <https://ukrainianpeople.us> (дата звернення: 20.05.2020.).
42. Стеценко С. Формування та впровадження в побут нових свят, обрядів у нашій республіці // Народна творчість та етнографія. 1975. № 6. С. 3-10.
43. Сумцов М. Хлеб в обрядах и песнях. Харьков: Тип. М. Ф. Зильберберга, 1885. 140 с.
44. Творун С. Українські обрядові хліби: на матеріалах Поділля. Вінниця: Книга-Вега, 2006. 96 с.
45. Українське весільне вбрання (ч 1.) – Автентика як вона є <https://fialkovamavka.livejournal.com/6395.html>. (дата звернення: 21.05.2020).
46. Українське весілля. Північно-Західне Причорномор'я. Одеса: Друкарський дім «Друк Південь», 2013. 301 с.
47. Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. — Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. — Буенос-Айрес, 1958. — Т. 1, кн. II : Літери В — Г. — С. 175-176. — 1000 екз.

48. Чубинский П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные П.П. Чубинским. Санкт-Петербург: Типография Киршбаума, 1877. Т. 4: Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны.
49. Щербина І. В. Сутність традиційного весільного обряду на Україні // Культура України : зб. статей / під ред. проф. М. В. Дяченка, проф. В. М. Шейка. Вип. 4. Харків : ХДАК, 1997. С. 101–110.
50. Щербинін С. В. Українська дівчина в ритуалі сватання: ініціатива та право на вибір // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : Збірник наукових праць. 2013. № 30. С. 132-138.
51. Ястребов В. Новые данные о союзах неженатой молодежи на Юге России. Киев, 1896. 19 с.